

Pavel KOPEČEK, *Odbojové hnutí na střední Moravě v letech 1939–1945 v kontextu protifašistické rezistence v Protektorátu Čechy a Morava a v Evropě ovládané fašistickým Německem*, Praha, Epocha 2023, 668 s. ISBN 978-80-278-0138-1.

Práce Pavla Kopečka je zaměřena na regionální dějiny střední Moravy v období nacistické okupace, ale, jak napovídá název, není vymezena jen zmíněnou menší oblastí. Vše je zařazeno do širšího rámce nejen Protektorátu Čechy a Morava, ale celé okupované Evropy. Téma protinacistického odboje zůstává stále aktuálním, pokud se podaří najít dosud nezpracované archivní prameny či osobní svědectví, použít nové pohledy a vše posunout do nových souvislostí. Jádrem Kopečkovy práce měl být popis a zhodnocení činnosti odbojových skupin, jakož i represivních akcí okupačního režimu. Kolaboraci autor chtěl ponechat stranou, ovšem – ať chce, nebo nechce – do tohoto rámce neoddělitelně patří. Proto i jí je na patřičných místech věnován určitý prostor.

Vzhledem k poměrům, jež v Československu vládly před rokem 1989, je nezbytný kritický přístup k tématu odboje, což si autor uvědomuje. V úvodu upozorňuje na obtíže, s nimiž se výzkum dlouho střetával, zejména v souvislosti s postoji vládnoucí KSČ, zveličující vlastní úlohu v odboji, zamlčující některé důležité okolnosti (zejména vliv Kominterny na odbojová hnutí po podepsání sovětsko-německé smlouvy z 23. srpna 1939) a omezující či zkreslující zmínky o všech ostatních odbojových skupinách a osobnostech. Díky tomu se přes veškerou snahu historiků po listopadu 1989 nepodařilo dosud vše vyjasnit. Na druhou stranu nelze zcela vymazat to, co vyšlo mezi lety 1948 a 1989. Důležitým Kopečkovým přínosem je shrnutí téměř veškeré dosud vydané literatury k tématu druhoválečného odboje, zejména české a překladové, ale odkazuje se také na práce německé, anglické, polské, italské, francouzské, ukrajinské, slovenské a ruské. Využity byly rovněž pramenné edice a nepublikované spisy. Rozsah těchto zdrojů je příkladný. Dosavadní výzkum autor zhodnotil, stejně tak další využití zdroje. Velká pozornost je věnována archivním fondům z MZA Brno, VHA Praha, ZA Opava, SOkA Přerov, ABS a dalším, důležitou úlohu hrály i písemnosti v soukromém držení, svědectví účastníků a kroniky. Díky tomu práce Pavla Kopečka představuje souhrn dosavadních výsledků bádání o středomoravském odboji, výrazně doplněný údaji z archivních pramenů a svědectví účastníků, to vše v protektorátních i evropských souvislostech, a to u vědomí nezbytného kritického nadhledu. Je možno říci, že právě autorův kritický přístup činí výsledky věrohodnými díky srovnávání poznatků z různých dob a různých zdrojů. Autor některá starší tvrzení zpochybnil, opravil nebo závěry jaksí rozvolnil, pokud nebylo možno dospět k jednoznačnému pohledu. Takových případů se v knize vyskytuje několik a nelze než to schválit. Někdy prostě chybí podklady k tomu, aby se došlo k určitému rozhodnutí, a pak není vhodné vymýšlet nepodložené teorie.

Autor na začátku vymezuje zkoumanou oblast ze zeměpisného pohledu, a to s přihlédnutím k původním správním celkům, odbojovým organizacím i okupační správě. Území charakterizuje z hlediska hospodářského, etnického, politického a kulturního, pozornost věnuje i přírodním podmínkám. Práce je členěna z chronologického, věcného a regionálního hlediska, a to dosti podrobně. Takovýto přístup je logický a přehledný, i když na některých místech dochází k nevyhnutelnému dílčímu překrývání. Na začátku každého časového úseku autor podává nástin událostí včetně odboje v okupované Evropě, aby následně postupoval na úroveň protektorátu a střední Moravy.

První období je vymezeno lety 1939 a 1940. Najdeme zde obecný úvod k odboji, jenž vzhledem k okupaci v březnu 1939 začal dříve než v ostatních postižených zemích. Autor poukazuje na určitou podobnost s prvním odbojem, i když ten druhý se utvářel za nesrovnatelně těžších podmínek. Dále jsou zde líčeny poměry v dalších, později okupovaných zemích, je připomenuta pasivita komunistů vázaných na politiku Kominterny, související s paktem Molotov-Ribbentrop.

Další úsek je věnován jednotlivým odbojovým skupinám v protektorátu a na střední Moravě, především Obráně národa, sokolům, Petičnímu výboru „*Věrní zůstaneme*“, Politickému ústředí a Ústřednímu vedení odboje domácího, jejich charakteristice a činnosti, sestávající hlavně z opatrování zbraní, výroby a rozšiřování ilegálního tisku, podpory odchodů do zahraničí, pomoci rodinám zatčených, zpravodajské činnosti a sabotáží. Na některých místech se zdá, že převažují výčty jmen zúčastněných nad líčením ilegální práce, ale autor se zřejmě snažil o poskytnutí co nejpodrobnějších údajů.

Stranou pozornosti nezůstala ilegální komunistická strana, což je zcela v pořádku. Je poměrně objektivně zhodnocena její úloha v počátcích odboje obecně, poté regionálně. V souvislosti s ní se ale můžeme ptát, zda lze její ilegální činnost až do června roku 1941 nazývat jednoznačně protinacistickým odbojem? Nebylo hlavním proviněním komunistů v očích nacistických bezpečnostních orgánů pouhé zapojení do ilegálních komunistických organizací? V tomto smyslu se zdá být rozsah výkladu o KSČ ve srovnání s ostatními odbojovými skupinami – pro dané období – poněkud nevyvážený. Je to dáno větším množstvím zdrojů?

Následující oddíl zahrnuje zhruba roky 1941 a 1942, charakterizované zpočátku rozvojem odbojového hnutí, útokem Německa proti SSSR, změnou postoje komunistů, vzdušnými výsadky z Velké Británie, ale i z východu, poté nástupem Reinharda Heydricha do úřadu zastupujícího říšského protektora a jeho tvrdými zásahy proti rezistenci, které přinesly mnoho zatčených a také obětí na životech. Ty byly četné i v rámci druhé heydrichiády, tedy odvety po atentátu na Heydricha. Autor rozebírá činnost odbojových skupin, a to zejména těch, jež působily na střední Moravě, tedy Kpt. Nemo, Avala – Modrý kruh, RU-DA, Lvice, Zelený kádr (první partyzánský oddíl) a Jindra. Poslední jmenovaná byla

spojena s Ladislavem Vaňkem, jehož chování po zatčení vyvolalo v pozdějších poválečných letech různé dohady. Autor na tyto skutečnosti upozorňuje, ale nevyvozuje jednoznačné závěry. Důležitou úlohu při potlačování odboje hráli konfidenti a volavčí sítě, jež vytvářelo gestapo.

Třetí kapitola nese název *Odbojové hnutí v letech 1943–1945*. Rok 1943 přinesl přelom ve vývoji války, a to se odrazilo i v činnosti odbojářů na okupovaných územích. Autor v tomto smyslu věnoval pozornost Balkánu, Skandinávii, západní Evropě, obsazeným polským a sovětským oblastem, ale i poměrům v Německu a jeho spojeneckých zemích. Mohlo by se zdát, že tyto údaje jsou zbytečné vzhledem k dosti úzce regionálnímu zaměření knihy, ale rozsah je přiměřený a umožňuje zařadit události na Moravě do širších souvislostí.

Rok 1943 je označen jako „rok klidu“ pro český odboj, a to kvůli předchozím tvrdým zásahům gestapa a s nimi spojenému přerušování radiového spojení se zahraničím, nedostatečnému materiálnímu zajištění odboje, malé tradici takového způsobu boje v českých zemích a stále ještě malé naději na obnovení československé státnosti. Svoji úlohu hrály i nevhodné přírodní podmínky a strategický a hospodářský význam protektorátu pro nacisty, kteří této oblasti věnovali zvýšenou pozornost.

Činnost odbojářů se tehdy skládala hlavně z organizování skupin, navazování spojení, zpravodajské činnosti a příprav na budoucí aktivní vystoupení, ale o skutečném aktivním odboji se zřejmě ještě ve většině případů mluvit nedá. Autor připomíná, že existence části odbojových skupin je zpochybňována, byly pravděpodobně vytvořeny uměle až po válce, aby si někteří lidé přisvojili zásluhy, jež jim nepatřily. Přesto zejména na Moravě některé skupiny zahájily od konce roku 1943 diverzní a partyzánskou činnost, a ta se postupem doby stávala intenzivnější. Zesilovaly ovšem i represivní akce nacistů, jež jsou zde podrobně vylíčeny, včetně tragických událostí na Ploštině, v Zákřově, Vícově, Javoříčku a jinde. Na s. 400–403 autor píše o podobných událostech v jiných okupovaných zemích, což se ale vzhledem ke stavbě celé práce poněkud vymyká.

Vzhledem k poměrně malé sledované oblasti je pozoruhodné, kolik odbojových a partyzánských skupin v ní působilo, směrem ke konci války stále více. Autor se poctivě snažil nalézt doklady o každé z nich a vyjasnit jejich akce. Nebylo to jednoduché mimo jiné proto, že někteří odbojáři měli napojení na více skupin, někteří se zapojili do více etap odboje, o některé akce se později vedly spory, kdo za nimi stál, atd. Nejsou zamlčeny ani některé sporné prvky v působení partyzánů, nejčastěji v individuální rovině, někdy ve spojení s alkoholem.

Práce vrcholí líčením událostí spojených s osvobozením střední Moravy, do něž se odbojáři většinou zapojili, včetně povstání v několika městech. Zde nalezneme i humorný

prvek spojený s předčasným odzbrojením místní německých či maďarských jednotek, jimž byly později zbraně vráceny a obě strany o události pomlčely, aby předešly postihům.

Na konci knihy jsou připojeny textové přílohy, většinou seznamy osob zatčených a popravených v souvislosti s odbojem. Seznam pramenů a literatury je velmi obsáhlý, i když poněkud nelogicky uspořádaný, přínosným prvkem je jmenný rejstřík.

Práce obsahuje podrobný vědecký aparát, v některých, spíše ojedinělých případech však poznámky nejsou úplné, schází například podrobné určení archivního dokumentu, jsou uvedeny jen signatury. Ne všechny citované rozhovory s pamětníky jsou datovány, ne zcela běžným způsobem jsou také označeny opakované citace u literatury. Jazyková úroveň práce je velmi dobrá, kniha je čtivá, psaná barvitým jazykem.

Práce Pavla Kopečka je velmi přínosná pro regionální bádání o protinacistickém odboji na střední Moravě. Přestože je zaměřena jen na menší oblast, autorovi se podařilo zdejší události přehledně zařadit do širších souvislostí Protektorátu Čechy a Morava. Najdeme zde i nástin poválečných dozvuků odbojové činnosti, jež se ale již vymykají stanovenému časovému rámci.

Jistěže lze nalézt i nějaké sporné prvky, jež se týkají mimo jiné právě celé okupované Evropy. Co autor myslí „zkoumáním začlenění českého protinacistického odboje do celkového kontextu resistance v ostatních evropských zemích ovládaných nacistickým Německem“ (s. 12)? Má se jednat o srovnání? Je možno vůbec hodnotit protinacistický odboj v okupované Evropě jako celek? Podmínky byly různé a spolupráce odbojových hnutí jednotlivých zemí a oblastí přece z více důvodů nebyla možná. Dalo by se také upozornit na to, že jedna z úvodních podkapitol nese název *Metodologie a struktura knihy*, ovšem podrobnější rozpracování metod v ní nenajdeme.

Závěry, k nimž autor dospěl, se nedají zpochybňovat. Jen v ojedinělých případech nalezneme drobné odchylky nebo spíše místa, jež vyzněla poněkud do ztracena, jako například u částečně sporné osobnosti Ladislava Vaňka. Zvolené zdroje jsou v pořádku, malá výhrada směřuje k tomu, že knihy Jaroslava Pospíšila byly svého času dosti kritizovány a Dušan Hamšík, autor citované knihy o Himmlerovi, nebyl historik, ale novinář. K Himmlerově osobnosti bychom jistě našli spolehlivější práce. To vše jsou ale drobnosti.

Celkově lze Kopečkovu práci považovat za dobře zpracovanou a přínosnou. Je třeba ocenit autorův kritický a objektivní přístup. Využil literaturu domácí i zahraniční, starší i nejnovější, záznamy svědectví obou stran konfliktu – jak odbojářů, tak hlášení německých bezpečnostních orgánů i poválečné výslechy příslušníků gestapa. Výsledky práce Pavla Kopečka velmi dobře shrnují, doplňují a upřesňují dosavadní stav poznání o daném tématu. Je otázkou, zda se v budoucnosti ještě podaří najít dosud neznámé zdroje, jež by vedly k upřesnění některých zde představených událostí. V každém případě vznikla

kniha, jež zájemcům poskytuje ucelený obraz protinacistického odboje na střední Moravě a svým důkladným přehledným členěním usnadní zájemcům studium otázek s ním spojených.

doc. PhDr. Tomáš Jiránek, Ph.D.

Ústav historických věd, Fakulta filozofická,

Univerzita Pardubice

tomas.jiranek@upce.cz

ORCID: 0000000213300067